

УДК 330.32

Ревак І.О., к.е.н., доцент©*Львівський державний університет внутрішніх справ***НАУКОВИЙ ПОТЕНЦІАЛ В ІННОВАЦІЙНОМУ РОЗВИТКУ
ЕКОНОМІКИ УКРАЇНИ**

Проаналізовано стан наукового потенціалу України в умовах переходу вітчизняної економіки на інноваційний шлях розвитку. Обґрунтовано тезу про важливість науки як продуктивної сили суспільства у створенні національного продукту та зміцненні економічної безпеки держави. Проілюстровано ступінь залучення наукового потенціалу у макроекономічні процеси шляхом встановлення взаємозв'язків між основними макроекономічними показниками та індикаторами використання наукового потенціалу. Зроблено висновок про необхідність розвивати та нарощувати науковий потенціал України, що виступає національною перевагою в глобальному конкурентному середовищі.

Ключові слова: наука, науковий потенціал, наукові та науково-технічні роботи, інноваційна продукція, інноваційний розвиток, економічна безпека.

Постановка проблеми. Новітні тенденції світового економічного розвитку підтверджують, що конкурентоспроможність будь-якої національної економіки залежить від кількісних та якісних параметрів наявного інтелектуального потенціалу. Фінансово-економічні потрясіння останніх кількох років змусили по-новому переосмислити роль інтелектуального чинника у житті суспільства і змістити акценти в сторону освітньо-наукової та культурно-духовної його складових. Домінуюча роль у структурі інтелектуального потенціалу повинна належати науці як продуктивному сектору виробництва перспективних наукомістких технологій та інтелектуальних продуктів, що дедалі більше визначатимуть інноваційність розвитку кожної держави. Переконані, що усвідомлення науки як відкритої системи створення нових знань, підготовка якісних фахівців вищої кваліфікації повинні стати направляючим вектором трансформаційних перетворень національної економіки у найближчі десятиліття.

Аналіз останніх досліджень. Питання продукування та ефективного використання наукового потенціалу цікавлять багатьох вітчизняних та зарубіжних вчених. Серед дослідників наукової сфери знаходимо численні праці науковців НАН України – Б.А. Маліцького, О.С. Поповича, А.Г. Наумовця, В.М. Гейця, О.І. Амоші, А.Г. Білоуса, В.М. Локтева,

С.М. Вовканича та ін. Актуальні проблеми науково-технічної політики в Україні та кадрового потенціалу досліджували А.А. Чухно, О.І. Жилінська, А.М. Маковецький, М.З. Згуровський. Наука та її ефективність стала предметом дослідження таких відомих закордонних вчених, як О.Є. Варшавський, В.Л. Макаров, В.О. Маркусова, О.В. Глухов, Г.М. Соколова та ін.

Мета статті – обґрунтувати домінуючу роль наукового потенціалу в інноваційному розвитку економіки України.

Виклад основного матеріалу. У період загострення фінансово-економічних протиріч та ринкових трансформацій, пріоритетами державної політики стають питання зміцнення національної економічної безпеки та протидії деструктивним чинникам внутрішнього та зовнішнього прояву. Питання захисту національних інтересів перебувають у тісному взаємозв'язку з потенційними можливостями держави щодо інтелектуально-інноваційного прориву та гарантування економічної безпеки в цілому. У зв'язку з цим актуальною стає розробка мережевої взаємодії наукових інститутів, що є генераторами знань, та підприємницьких структур, що їх впроваджують. Зважаючи на комплексність та міждисциплінарний характер сучасних наукових досліджень необхідно напрацювати нові форми інтеграції ресурсів як на стадії проведення фундаментальних досліджень, так і на етапі їх комерціалізації. На наш погляд, розвиток науки як джерела економічного зростання та надійного чинника зміцнення економічної безпеки має стати пріоритетом державної політики та умовою для реалізації інтелектуального потенціалу суспільства та становлення інноваційної економіки. Наука як сукупність людських знань, що розвивається за певними об'єктивними законами, стає продуктивною силою суспільства та долучається до створення національного багатства поряд з іншими економічними ресурсами – капіталом, працею та підприємницьким хистом. Усвідомлення значущої ролі науки у процесах накопичення нових знань, збільшення інтелектуального потенціалу, формування інформаційно-економічного простору, а відтак й інноваційного розвитку національної економіки є необхідною умовою зміцнення економічної безпеки України.

Наука у найширшому розумінні – це свідомо діяльність людини, спрямована на одержання позитивних, раціонально представлених і систематизованих знань про навколишнє середовище. Вона є витвором людського розуму з його вільними винахідницькими ідеями та поняттями, а не колекцією законів чи незв'язаних фактів [5, с. 541]. На думку інших дослідників, науку прийнято вважати секуляризованою сферою людської діяльності, функцією якої є напрацювання і теоретична систематизація об'єктивних знань про дійсність, що передбачає верифікацію теоретичної роботи та емпіричної практики [4, с.30]

Інноваційний розвиток економіки України передбачає реалізацію стратегічних завдань, передбачених Національною стратегією розвитку

«Україна-2015», серед яких – розвиток продуктивного потенціалу суспільства, перехід до моделі економіки з дорогою робочою силою [3].

Ступінь залучення наукового потенціалу у макроекономічні процеси характеризують такі показники, як питома вага видатків державного бюджету на науку у ВВП, питома вага обсягу виконаних наукових та науково-технічних робіт, частка підприємств, що впроваджують інвестиції, частка реалізованої інноваційної продукції у загальному обсязі промислової продукції тощо. Взаємозв'язок між індикаторами використання наукового потенціалу та основними макроекономічними показниками можна простежити на рис. 1.

Дані рис. 1. демонструють стійку тенденцію до зменшення питомої ваги обсягу асигнувань на наукові та науково-технічні роботи у ВВП, що наочно демонструє скорочення інтенсивності наукової та науково-технічної активності. Даний показник ще називають наукомісткістю ВВП. Він характеризує рівень фінансування НДДКР та інновацій і за умов позитивної динаміки стає визначальним чинником зростання обсягу високотехнологічної продукції та послуг. І хоч за останні роки у країнах ОЕСР він мав тенденцію до скорочення – 2,2 % у 2007 р. та 2,0 % у 2010 р., однак країни-лідери у секторі високих технологій фінансують науково-технічні роботи на рівні 3,87 % (Фінляндія) та 3,42 % у ВВП (Швеція) [2].

Рис. 1. Взаємозв'язок між показниками виконання наукових та науково-технічних робіт та темпами приросту ВВП

Джерело: Державна служба статистики України. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.ukrstat.gov.ua/>

За аналізований період темпи приросту ВВП та ВВП на душу населення змінюються дещо стрибкоподібно: найвищі значення зафіксовані

у 2004 р. – 12,4% та 10,5% відповідно, а найнижчі – у 2009 р. – (-14,8 %) та (-14,4%), що є ознакою нестабільної макроекономічної ситуації в державі. Як видно з рис. 1, взаємозв'язки між обсягами виконаних науково-технічних робіт та темпами економічного зростання є надто слабкими. Це підтверджується ситуацією, що мала місце 2009 року, коли загальне падіння обсягу ВВП було не співвимірне з практично незмінною часткою обсягу витрат на виконання наукових та науково-технічних робіт у ВВП та питомою вагою такого типу робіт у структурі ВВП.

Основними чинниками негативного впливу, на нашу думку, є поступове зменшення питомої ваги обсягу виконаних науково-технічних робіт у ВВП та зменшення кількості спеціалістів, які виконують науково-технічні роботи, у загальній чисельності зайнятих в економіці. Невиправдано низькою є частка підприємств, що впроваджували інновації. Навіть незначне поживлення інноваційної діяльності протягом 2010-2011 роках є нижчим за нормативне значення більш як у 4 рази. Згідно методики розрахунку рівня економічної безпеки розробленої Міністерством економічного розвитку та торгівлі України, порогове значення показника “Частка реалізованої інноваційної продукції в загальній кількості промислових підприємств” становить 50 %. Викликає занепокоєння спадна тенденція щодо обсягу реалізованої інноваційної продукції. При нормативному значенні не менше 5 % після фінансової кризи 2007-2009 рр. даний показник різко впав до позначки 3,8% [2]. І навіть за найоптимістичніми прогнозами економічне зростання в Україні у 2013-14 рр. не перевищить 1-1,5 %.

З метою встановлення тіснішої залежності між основним макропоказником та індикаторами використання наукового потенціалу у 2011 р. проведемо аналіз у регіональному розрізі (див. рис. 2). Для цього сформуємо дві вибірки за розміром валового регіонального продукту (ВРП) на душу населення. За офіційними даними у першу групу увійшли такі області України, як Дніпропетровська (42068 грн.), Донецька (36446 грн.), Полтавська (35246 грн.), Київська (34420 грн.) та Харківська (27966 грн.), в останню – Херсонська (16990 грн.), Рівненська (16735 грн.), Тернопільська (15055 грн.), Закарпатська (14455 грн.) та Чернівецька (13228 грн.).

Дані рис. 2 свідчать про відсутність прямої залежності між показниками ВРП на душу населення і обсягами реалізованої інноваційної продукції та виконаних наукових та науково-технічних робіт у першій досліджуваній групі, тоді як в областях з найнижчими аналізованими показниками простежується пряма залежність. Найбільші розбіжності спостерігаються у Полтавській та Харківській областях.

Лідером щодо обсягу реалізованої інноваційної продукції є Полтавська обл., в якій частка інноваційної продукції становить 24,3 % (або 15509 млн. грн.), Київська обл. у даній вибірці перебуває на останній позиції – 2,3 %, або 815 млн. грн. Однак у Харківській обл., що визнана в Україні

найпотужнішим науковим осередком, на виконання наукових та науково-технічних робіт у 2011 р. використано 1879,2 млн. грн., тоді як у Полтавській – найменше – 68 млн. грн. Такий стан справ свідчить про нерациональний розподіл між обсягами виконаних науково-технічних робіт і реалізованої інноваційної продукції та непропорційність інноваційного розвитку в регіональному вимірі.

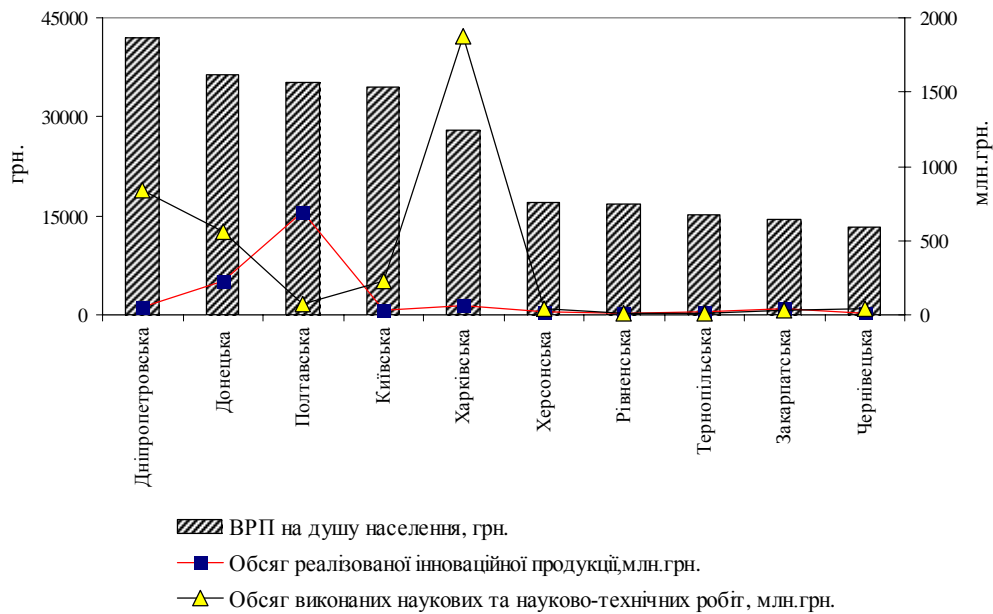

Рис. 2. Співвідношення між обсягами ВРП на душу населення, реалізованої інноваційної продукції та виконаних наукових та науково-технічних робіт

Джерело: Державна служба статистики України. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.ukrstat.gov.ua/>

У сучасних умовах наукова діяльність повинна здійснюватися в контексті державної науково-технологічної політики, спрямованої на накопичення наукового потенціалу та ефективне його використання в національних інтересах. Підґрунтям ефективною державної позиції у науковій сфері є законодавча база та низка прийнятих нормативно-правових документів. Серед пріоритетних напрямів науки і техніки найбільш профінансованими у 2011 році були “Фундаментальні наукові дослідження з найбільш важливих проблем розвитку науково-технічного, соціально-економічного, суспільно-політичного, людського потенціалу для забезпечення конкурентоспроможності України у світі та сталого розвитку суспільства і держави” (67,8%), найменшу державну підтримку одержав

напряму “Інформаційні та комунікаційні технології” (3,5%) [1, с. 30]. Такий низький рівень бюджетного фінансування ще раз свідчить про недооцінювання сектора інформаційних технологій як провідної галузі в умовах побудови національної інноваційної економіки.

Висновки. Сучасна вітчизняна наука переживає кризу державного недофінансування, а сформований ще за часів СРСР науковий потенціал не використовується повною мірою для задоволення потреб суспільства та забезпечення інноваційного розвитку економіки України. Наука та інновації є невід’ємними атрибутами високорозвинених економік та національними перевагами у глобальній конкурентній боротьбі. Науковий потенціал, без сумніву, повинен стати головним джерелом економічного зростання та переходу вітчизняної економіки на інноваційний шлях розвитку.

Література

1. Аналітична довідка “Реалізація пріоритетних напрямів розвитку науки і техніки та отримані результати у 2011 році”. – ДАПНІ України. – К, 2012. – 44 с.
2. Державна служба статистики України. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.ukrstat.gov.ua/>
3. Національна стратегія розвитку “Україна-2015” [Електронний ресурс] – Режим доступу: http://www.uf.org.ua/books/4313166_Strateg%20novost%20230109.pdf
4. Павленко Ю.В., Храмов Ю.О. Передісторія науки в контексті природничо-наукових ідей В.І. Вернадського // Наука та наукознавство. – 2012. – № 3. – С. 29-46.
5. Эйнштейн А. Собрание научных трудов. – М.: Наука, 1965–1967. – 4 т.

Summary Revak I.

Lviv State University of Internal Affairs

SCIENTIFIC POTENTIAL IN INNOVATIVE DEVELOPMENT OF ECONOMY OF UKRAINE

The state of scientific potential of Ukraine in the conditions of transition of domestic economy to an innovative way of development is analyzed. The thesis about importance of science as a productive force of society for creating a national product and strengthening of economic safety of Ukraine is grounded. The degree of attraction of scientific potential in macroeconomic processes by establishment of interrelations between the main macroeconomic indicators and indicators of scientific potential use is illustrated. The conclusion about the necessity of developing and increasing the scientific capacity of Ukraine is drawn.

Key words: *science, scientific potential, scientific and technical works, innovative products, innovative development, economic safety.*

Рецензент – д.е.н., професор Музика П.М.